

KEMÉNY G. GÁBOR
1915—1981

A hozzánk közelálló és a hozzátartozó halálán érzett fájdalom szorításában, itt a halottunkra emlékezés perceiben, a megőrzött és megőrzendő emlékképek összességéből előnyomul a kiváló kolléga, a segítőkész barát, a családot is kis kutatóközösséggé alakító személyiség, a lázas munkabírást, szorgalmat és a szintetikus látásmódot tanúsító tudományos dolgozó képe.

Eltávozott közülünk a távozóban levő nemzedék egy nem feledhető tagja. A komolyság, az egyértelmű elkötelezettség, az emberi és alkotói hűség azok a sajátosságok, melyeknek felismerése nem hagyja majd e generáció emlékét eltörlődni jövő nemzedékek emlékezetében.

Az évtizednyi közelségben vele vagy mintegy évtized különbséggel mögötte haladók emlékezhettek az 1945-ben harminc éves férfiúra, aki akkor kezdi szolgálatát az Országos Széchényi Könyvtárban, aki a következő években a Hírlaptár nagyméretű, vaskos köteteinek irdatlan mennyiségű ismeretanyagába mélyed el, hogy felszínre hozza több évtizedes kutatómunkájának egyik forrásanyagát, hogy vizsgálандó kérdésköreinek sok új, eddig nem használt anyag mozgatásával történő feltárását megalapozza.

Gyűjtött adatai gyorsan gyarapodnak, ám azok nem önmagukért valók és a kutató nem magának gyűjt csupán. Nem vész el feljegyzései tengerében, naponta látogatók gyűlnek íróasztalához: a nemzetiségi kérdés kutatói, az elmélyült kutatás hívei. Eszmecserék folynak asztala körül; ami már megnevezhető, kimondható, az nem lehet teljesen individuális, az már önmagában, de hatásánál fogva egyetemesebb, intellektuálisabb jelenség, mint

minden más kimondhatatlan és megérthetetlen dolog. Az érző és elszánt emberek tudnak szenvedni, cselekedni, ám a világot igazában mégiscsak a beszélők és gondolkodók értik meg és élik át.

Kemény G. Gábor 1915-ben született Kassán. Itt nevelődött, itt érettségizett. Egyetemi tanulmányokat már Budapesten folytatott a bölcsészeti kar magyar–francia–történelem szakos hallgatójaként, itt abszolvált, itt szerzett bölcsészeti doktorátust.

A nemzetiségi kérdés kutatójának 1945 előtti „előtörténetében” meghatározó jelentőségű lehetett a kassai születés és neveltetés. Ezzel magyarázható, hogy még egyetemi tanulmányai idején kezdett érdeklődni a hazai nemzetiségtörténet iránt, mely később szűkebb tudományos munkaterülete lett. Szakismeretei bővítéséhez — ahogy egyik feljegyzésében írta — hozzájárult az egyetemi tanulmányok időszakában a pécsi egyetem tudományos szakintézetével (Kisebbségi majd Nemzetiségi Intézet) való külső kapcsolata.

Egyetemi tanulmányai befejezése után a Statisztikai Tudósító szerkesztésében készülő szaklexikon nemzetiségi tárgyú anyagának gyűjtője, majd szerkesztési munkálatokban is résztvevő munkatársa lett.

Tudományos érdeklődését alakíthatta maga az átélt történelem, a történelem mozgó erőinek megismerésére irányuló törekvés, ám nem csupán a legáltalánosabb körvonalakat, a leginkább alapvető változásokat kívánta megérteni, hanem az egész folyamat részleteit is.

A mi számunkra sem lehetne elegendő Kemény G. Gábor életrajzi adatainak pusztá ismertetésével elhelyezni őt a történelem koordinátarendszerében, hanem meg kellene ismerni, fel kellene mutatni a cselekvő, szenvedő, gondolkodó, érző alkotó ember közelebbi, valósabb helyét is.

Ő maga adott támpontokat élete utolsó évtizedében a valós hely megragadásához.

Egy 1972-ben készült, publikációit és tudományos működését bemutató írását ezzel a bekezdéssel indította: „Úgy érzem, hogy Könyvtáram és a magyar művelődésügy iránti megbecsülésemnek adok kifejezést, amikor előljáróban azzal kezdem, hogy az elmúlt közel három évtizedben — tudományos publikációim sorát 1945-től, mint korszakhatártól kezdve — ismételen ért pedagógiai, akadémiai, könyvtártudományi felkérés, megbízatás.”

Az 1980. október 1-i levelét pedig, amelyben hivatalosan bejelentette nyugállományba vonulásának szándékát, ezzel zárta: „Szeretném ez alkalommal kifejezni hálámat és köszönetemet, hogy szolgálatom túlnyomó részét a nemzeti könyvtárban tölthettem el.” Kemény G. Gábor harmincnegylevi szolgálatát csaknem egészében két intézménynél: az Országos Széchényi Könyvtárnál (1945 és 1957 között, valamint 1962 és 1980 között) és az MTA Irodalomtörténeti Intézeténél (1957-től 1962-ig) töltötte.

Történész, irodalomtörténész, tudós bibliográfus és szaktudományos felkészültségű könyvtáros, aki saját tudományos témáinak kutatását mindig azok teljes bibliográfiai apparátusának a feltárásával és közérdekű formába való közzétételével kötötte össze. Témái szinte kivétel nélkül a Széchényi Könyvtár gyűjteményének arculatához igazodnak — ezek általában csakis ebben a könyvtárban voltak kidolgozhatók. Munkássága jellegzetesen példázza, hogy a könyvtár, mint kutatóhely, milyen eredményekhez segíti a

könyvtárban munkatársként kutatót, személyisége pedig arra példa, milyen hozadékkal jár a könyvtárat felkereső kutató számára, ha számíthat a tudós könyvtáros támogatására.

Egyik írásában — a könyvtári szakreferatúráról szólva — felidézte azokat a könyvtáros elődöket, akik a nemzeti gyűjteményrészeleket nemcsak gyarapították, hanem az OSZK több gyűjteményében a szakkutatást fellendítették és felvirágoztatták, akik kifejlesztették a követendő könyvtári hagyományt: a kelet-közép-európai tudományos vizsgálódás és a napi könyvtári szakfeladatok összekapcsolását.

Az alkotás sokszor idegörlő és aszkétikus folyamatában, a mindig készséggel vállalt újabb és újabb megbízatások teljesítése kötelezettségének, a felfokozott munkatempónak a szorításában, az egymásba torlódó tervek szervevényében feloldást jelentett a szívesen vállalt szóbeli közlés, eligazítás, tanácsadás, örömmel vette, ha előadónak hívták tudományos ülésszakra, emlékünnepekre, bizottsági ülésre, ha hívták az egyetemre, küldték külföldi tanácskozássra vagy akár egy megyei művelődési központba.

A többoldalúan alkotó kutató-könyvtáros típusát testesítette meg. **Ám** soha nem kívánt kiváltságokat a könyvtáros mezőnyben, mindenki iránti figyelemmel élt a közösségen belül; nem érezte senkivel, hogy az életet szenvedő és cselekvő emberek többsége úgy él, hogy az élet „megtörténik velük”, nem érezte, hogy, aki nem „alkot”, az mindig kissé értetlenül sodródik az idő folyásában.

A szakmai és hivatali kötelezettségeken túli szolgálatkészség jellemezte; szerény volt, de vaskövetkezetességű. Kitartó a vállalkozásai jelentőségének megismertetésében, önértékes és öntudatos kutatási eredményei hitelének elfogadtatásában.

Hihette-e, hogy teljesítményei és az értük járó elismerések összhangban állnak?

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetében töltött idejéről úgy vélekedett, hogy ebben az időszakban több, nagyobb terjedelmű munkát publikált. Ebben az időszakban mélyült el akadémiai vonatkozású tudományos kapcsolata, és ugyancsak ezekből az évekből való tudományos minősítése. Az irodalomtudományok kandidátusa fokozatot nyerte el.

Ha elmondható, hogy a magyar társadalomtudományok Kelet-Európa kutatásai új szakaszhoz érkeztek, mert megérték a feltételek e régió népei irodalmának, történelmének, társadalmi és kulturális életének interdiszciplináris, komplex vizsgálatára, akkor elmondható az is, hogy e fejlődési szakaszhoz jutásban megvan Kemény G. Gábor elég pontosan meghatározható szerepe is.

Nem a mi tisztünk szólni történész teljesítményeiről. Ha azonban nem említjük, mit tett e téren: csonka a róla vázolt kép. Mert kutatómunkájának fő területe a magyarországi nemzetiségi kérdés története és irodalma. Monografikus írásk mellett legnagyobb a jelentősége ötkötetes, több mint négyezer oldalnyi iratpublikációjának (Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez... 1952—1971.), ezeroldalas antológiájának (1962). Ő mutatta be leghitelesebben Mocsáry Lajos személyét (1958—72). Történelmi munkájának bibliográfiai eredménye a Magyar történelmi bibliográfia 1825—1867.

Nemzetiségek című 4. kötetének gyűjtése (1959), illetve meg nem jelent további kötetének gyűjtése, szerkesztése.

Hosszú éveken át folyamatosan szervezte az Akadémia megbízásából a magyarországi, illetve szomszédországi magyar nemzetiségi irodalom bibliográfiájának az állandó anyaggyűjtését. „A szomszéd országok magyarságával való kulturális kapcsolatok komplex vizsgálata” című akadémiai középtávú téma munkálataiban az ő irányításával dolgozó munkatársak sok tekintetben úttörő érdemű munkát végeztek: megvetették az alapjait egy tudományos igényű nemzetiségi adattárnak és repertóriumnak. Mind a bibliográfiai gyűjtemények, mind a könyvkiadást felmérő statisztikai kimutatások és a hozzájuk csatlakozó tanulmányok magas színvonalon szolgálták a kutatási program céljait. Irodalomtörténészként szerkesztette a Tanulmányok a magyar — orosz irodalmi kapcsolatok köréből című háromkötetes gyűjteményt.

Mint könyvtáros, Kemény G. Gábor több évtizedig búvárkodott a Széchényi Könyvtár Hírlaptára anyagában s ennek eredményét számos sajtóbibliográfiában publikálta. Közszolgálat utolsó másfél évtizedében a könyvtár központi tájékoztató szolgálatában dolgozott az újkori magyar történelem, a szomszéd népekkel való kapcsolatok története és irodalomtörténete kérdéskörben s ebben a munkában állandó kapcsolatban volt magyar és külföldi intézményekkel, egyetemi tanszékekkel, intézetekkel, kutatókkal. Mind a külföldi hungarológiai kutatás, mind a szlovák, román, jugoszláv tudományosság számos eredménye köszönhető segítségének, közreműködésének.

Lezárult a szintetikus látásmódú ember élete, aki az individuálisan tapasztaltat az egyetemessel tudta egyeztetni. Egésszé egységesült ez az élet, amelyet a közért és a családért munkálkodás vezérelt. A megismerő, magyarázó és megértő világ-megragadásban barátunk és kollégánk a népek megbékélésének szolgálatát helyezte központi feladatul és például.

Búcsúzom az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai és vezetői nevében Kemény G. Gábortól, barátunktól, kollégánktól.

Élete példája, műveinek, írásainak sora, gondolatainak hatóereje fennmarad a közösségi emlékezetben.

Havasi Zoltán

A temetésen elhangzott búcsúbeszéd.